

יעל פרג כהן מינץ

בית הספר לקיימות, המרכז
הבינתחומי הרצליה

הוצאה מכלל שימוש של כור גרעיני בגרמניה | צילום: Forschungszentrum Juelich, GmbH באדיבות הסוכנות הבין-לאומית לאנרגיה אטומית, flickr CC-BY-

2.0

 תוכן זה הוא חלק מרבי-שיח. לחצו כאן לדיון המלא

תחנת כוח גרעינית בישראל – מה יודע וחושב הציבור?

גיליון אביב 2018 / כרך 9 (1) 30 באפריל, 2018

בשנים האחרונות שבה ממשלת ישראל לבחון את האפשרות להקים תחנת כוח גרעינית להפקת חשמל. בדיקה זו מערבת סוגיות טכניות, כלכליות ופוליטיות מגוונות. לדעת הקהל ולשיתוף הציבור בהחלטה עתידית על שימוש באנרגיה גרעינית יש מקום חשוב בתהליך קבלת ההחלטות על הקמת התחנה. בשנה החולפת נערך, לראשונה בישראל, מחקר הבוחן את השאלה מה חושב הציבור על האפשרות כי תוקם בישראל תחנה כזו. המחקר נערך בתמיכת משרד האנרגיה ובהובלת הכותבת, והשתתפו בו החוקרים נועם סגל ואיתן קוכמן וכן מכון רותם. במחקר שולבו מספר שיטות מחקר, ובהן ראיונות עם מומחים, עם ראשי רשויות בדרום ועם בעלי עניין אחרים, קבוצות מיקוד וסקר עמדות הציבור בקרב האוכלוסייה היהודית והערבית. עיקרי הממצאים שעלו בקבוצות המיקוד ובסקר מובאים כאן.

ממצאים עיקריים מקבוצות המיקוד

בחודש יולי 2017 נערכו מפגשים לחמש קבוצות מיקוד באזור המרכז. בדיון נמצא כי אנרגיה גרעינית מעוררת בקרב המשתתפים רגשות שליליים ופחדים, מאחר שהיא נקשרת מבחינה אסוציאטיבית למושגים כגון כורים גרעיניים, פצצות אטום, מלחמות וקרינה, לאסונות כמו דליפה רדיואקטיבית, ולהשפעות בריאותיות וגנטיות ארוכות טווח. בעוד שקיימת מודעות לכל מקורות האנרגיה החלופיים, בעיקר לגז ולשמש, אך גם למים ולרוח, ישנו חוסר מודעות מוחלט לאפשרות השימוש בגרעין כדלק חלופי לייצור חשמל.

משתתפי קבוצות המיקוד קיבלו את האפשרות ההיפותטית להקמת תחנות כוח גרעיניות להפקת אחוז ניכר מהחשמל בישראל בעתיד הקרוב ברגשות מעורבים. לצד ציפייה להוזלת מחירי החשמל ולהקטנת הזיהום, עורר הגרעין חשש מאסונות ומתקלות. כך או כך, נראה שתוכנית להקמת תחנות כוח גרעיניות להפקת חשמל בישראל לא צפויה להצית את השיח הציבורי, אולם המשתתפים הביעו תקווה שתחנה גרעינית לא תוקם סמוך למקום מגוריהם. ככל הנראה, רק קרבה למקום המגורים תוביל לתגובות משמעותיות ולמעורבות אישית, כולל הפגנות.

המשתתפים סבורים שחסם עיקרי בשיתוף הציבור בהחלטה על הקמת תחנת כוח גרעינית הוא מידע ומומחיות, משום שלציבור חסרים הידע והמומחיות הנדרשים כדי לתרום להחלטה מושכלת. התייעצות עם ציבור חסר ידע נתפסת כדבר שעלול להוביל להחלטות שגויות. קיים גם חשש ממניפולציות שיפעילו גורמים בעלי עניין, שימסרו מידע לא אובייקטיבי ולא בהכרח מתוך חשיבה על טובת הציבור. מידע כזה עלול להטות את החלטת הציבור לכיוון הרצוי לגורמים הללו.

ישנו קונפליקט ביחס לזהות הגורמים הנתפסים כמתאימים לייצג את האינטרס של הציבור: ההחלטה על הקמת תחנות כוח גרעיניות נתפסת כהחלטה אסטרטגית, שהדרג הפוליטי הנבחר אמור לקבל. ועם זאת, דרג זה הוא בדיוק הגורם שנתפס כפחות אמין מכולם, שמניעיו אישיים, כלכליים ופוליטיים, ואינם משרתים בהכרח את טובת הציבור. כמו כן, המשתתפים הביעו דרישה לשקיפות בתהליכי קבלת ההחלטות. המשתתפים הדגישו שחשוב מאוד שלא יסתירו מהציבור את המיקום המתוכנן של תחנות הכוח הגרעיניות. המשתתפים מעדיפים שהן יוקמו רחוק ככל האפשר ממקום מגוריהם, כלומר בנגב.

את קבוצות המיקוד השלימו מספר ראיונות עם תושבי הדרום. בקרב המרואיינים עולה שהם מודעים לכך שהנגב נתפס כ"החצר האחורית" של המדינה. הם מניחים שאם יוקמו כורים גרעיניים, הם יוקמו בדרום, והם מקווים שיינקטו צעדים מספיקים להבטחת בטיחות התושבים ובריאותם. למרות ההשלמה לכאורה עם בניית הכורים בנגב, מרביתם ציינו שאם התחנה תוקם בקרבת מקום מגוריהם, הם יפעלו באופן אישי כנגד המהלך, ואף יצאו להפגנות. חשוב להדגיש שמבחינת תושבי הדרום מה שממוקם במרחק של עשרות ואף מאות קילומטרים ממקום מגוריהם עדיין נתפס כקרוב לבית.

לתפיסת המשתתפים בקבוצות המיקוד, ישראל אינה ערוכה להתמודדות עם אסונות כדוגמת צ'רנוביל ופוקושימה. ולראיה – ישראל מתקשה להתמודד עם אסונות קטנים בהרבה (כמו השריפות בכרמל). זאת ועוד, לישראל אין שטחים עודפים שניתן לפנות אליהם תושבים במקרה של תקלה. כמו כן, ישראל יכולה לבחור לא להסתכן בהקמת תחנת כוח גרעינית, מאחר שישנן חלופות טובות יותר – מאגרי הגז שהתגלו מבטיחים עצמאות מבחינת אספקת האנרגיה, ואנרגיית השמש נקייה יותר ולא טומנת בחובה כל סיכונים. מידע על השימוש הנרחב באנרגיה גרעינית במדינות אחרות נתפס כמעודד, אך עם זאת חלק מהמשתתפים טוענים שלא ניתן להשוות אותנו למדינות מפותחות אחרות, מאחר שאנו 'מדינת קומבינה'.

תפיסות האוכלוסייה היהודית הבוגרת

להלן הממצאים העיקריים מסקר אינטרנטי על עמדות הציבור שנערך בקרב 504 איש, המהווים מדגם מייצג של האוכלוסייה היהודית בגילאי 18 ומעלה:

- הציבור בישראל מעדיף שהחשמל ייוצר ממקורות מתחדשים, בעיקר שמש ורוח. אנרגיה גרעינית ואנרגיה ממקור פחמי הן שני המקורות שהועדפו על-ידי האחוז הנמוך ביותר של משיבים.
- הציבור בישראל חצוי בעמדתו ביחס לשימוש בגרעין להפקת חשמל. עם זאת, קרוב לשני שלישים מהמשיבים סבורים שאין להם מספיק מידע על אנרגיה גרעינית כדי לגבש עמדה בנושא.
- הציבור סבור שאנרגיה גרעינית מפחיתה את התלות בדלקים מתכלים, ושהחשמל המופק בעזרתה נקי מפליטות מזהמים וגזי חממה. בו בזמן, הציבור מוטרד מסוגיית הבטיחות ומסכנת דליפה של חומר רדיואקטיבי מהתחנה. לכן, בטיחות היא הנושא החשוב ביותר שמקבלי ההחלטות צריכים להביא בחשבון.
- ציבור המשיבים מביע אמון בארגוני הסביבה, באקדמיה ובמשרד להגנת הסביבה כמייצגים הטובים ביותר של האינטרסים שלו בדיון הציבורי בנושא גרעין. הנשאלים הביעו חוסר אמון מובהק בדרג הפוליטי ברמה הארצית ובשלטון המקומי.
- חשיפת הציבור למידע חיובי על אנרגיה גרעינית גורמת לעמדות חיוביות יותר כלפי הקמת התחנה. חשיפת הציבור למידע שלילי על אנרגיה גרעינית אינה גורמת לעמדות שליליות יותר, מכיוון שלציבור עמדה מוקדמת שלילית ביחס לשימוש בטכנולוגיה זו. לפיכך, כדי לקדם שימוש באנרגיה גרעינית יש להסיר את החששות של הציבור ממנה (בעיקר בכל מה שקשור לתקלות) ולתת במה בתקשורת ליתרונותיה.
- תפיסת עולם מקיימת לא השפיעה על עמדות בעד הקמת התחנה או כנגדה.
- ההתנגדות לתחנת כוח גרעינית גוברת כאשר מוצע להקימה בקרבת מקום המגורים של הנדגמים (תופעת נמֶבֶ"י). בקרב הנסקרים היהודים 69% מהנשאלים ענו שיתנגדו להקמת תחנה באזור מגוריהם, 23% בלבד יתנגדו להקמתה באזור אשלים שבנגב, ו-28% יתנגדו להקמת התחנה אם לא יצוין מיקומה הפיזי. ההצעה כי יישב שבקרבתו תוקם התחנה יקבל פיצוי או תגמול כלשהו בשל כך, לא הקטינה את ההתנגדות לתחנה גרעינית סמוכה.
- הציבור מעוניין להשתתף באופן פעיל בדיון על האפשרות כי תוקם תחנה גרעינית בישראל, ואינו סומך על הפוליטיקאים שייצגו את האינטרס שלו בסוגיה זו.

תפיסות האוכלוסייה הבדואית בנגב

סקר טלפוני בערבית נערך בקרב מדגם אקראי ומייצג של 102 נדגמים מקרב האוכלוסייה הבדואית בדרום הארץ. רק מחצית מהמשיבים מחוברים לרשת החשמל. בסקר נמצא כי מרבית המשיבים מתנגדים להקמת תחנת כוח גרעינית ליד יישוב המגורים שלהם, ובאופן מעט מפתיע, הצעה לפיצוי היישוב בגין הקמת תחנת כוח מעלה את אחוז המתנגדים. המתנגדים מסבירים את ההתנגדותם בכך שתחנת כוח גרעינית עלולה לגרום בעיות בריאות ונזקים סביבתיים. רק כשליש מהמשיבים שמעו על אנרגיה גרעינית כמקור להפקת חשמל, ולכן ממצאי הסקר צריכים להיבחן בהתייחס לעובדה זו. בדומה לאוכלוסייה היהודית, הביעו המשיבים אמון במשרד להגנת הסביבה ובארגוני הסביבה כגורם המייצג את האינטרסים שלהם בצורה הטובה ביותר.